

Nordiske innslag i gassisk salmebok

INGRID MARGRETHE AASEN

Jeg sitter her med to bøker foran meg. To kjære bøker som i mange år har gitt meg glede og inspirasjon og dertil mye interessant arbeid. De er blitt mine gode venner, hva enten jeg har vært på Madagaskar eller i Norge. Og de har vært trofast reisefølge i bil, på tog og i fly. Ja, de var faktisk det mest verdifulle jeg hadde i bagasjen. De gjemmer på gode minner for meg både fra tider jeg arbeidet alene med dem eller fra samarbeid med fine, dyktige gassere. Og hva disse bøkernes innhold har betydd for mitt åndelige liv, kan jeg vanskelig beskrive.

«Fihirana» og «Tiona» kaller vi dem på gassisk. Det betyr Salmebok og Melodibok. De har tilføyelsen: F.F.P.M. som igjen betyr at de er en frukt av felles protestantisk arbeid på Madagaskar. Melodiboken blir helst kalt Solfa-boken. Melodiene har ikke noter, men bokstaver, streker og prikker som er det såkalte solfa-systemet. Det er opprinnelig fra Italia, men senere også brukt i England og Tyskland og Amerika. På Madagaskar ble det innført av engelske misjonærer og er fortsatt i bruk overalt hvor det synges og spilles sanger og salmer. Til større musikkstykker bør man helst bruke noter.

Den første lutherske Solfaboken ble utgitt i 1881 av Arne Farteinsen Valen. Ludvig Munthe skriver om denne i sin artikkel «Teologisk litteratur til den lutherske presteskolen på Madagaskar» (NOTM 1972).

Disse to bøkene mine er av forholdsvis ny dato: Salmeboken fra 1975 og Solfaboken fra 1977. Denne siste er lik Salmeboken, bare at den også har de firstemte melodiene med. Det meste av innholdet er ikke nytt, men skriver seg fra mange år tilbake, fra den gangen reformerte og lutherske kristne hadde hver sin salmebok. Den reformerte så dagens lys allerede i 1828, 10 år etter at de engelske misjonærene kom til landet. De lutherske var heller ikke sene om å få gitt ut en salmebok. Bare 7 år etter deres ankomst til landet var Luthersk Salmebok et faktum. Det var i 1874.

Til å begynne med var det relativt få salmer i begge disse bøkene, men antallet økte for hvert opplag. Den lutherske hadde såvidt feiret sitt 100 årsjubileum da begge salmebøkene ble slått sammen til én i 1975. For å tilfredsstille begge parter ble alle de to kirkesamfunns salmer tatt med. Felles-salmeboken ble derfor både innholdsrik og omfattende med mange nummer: 822 vanlige salmer, 14 bibelske salmer og 24 «ant-hems» (en slags komposisjon for kirkekor), tilsammen 860 salmer.

I de eldste salmene finner vi bare misjonærnavn, men etter hvert kom også gasserne med. De fulgte i misjonærenes spor og oversatte eller diktet tekster til melodier de fant i misjonærenes bøker. I senere år er det blitt mer alminnelig at gassiske samlediktere også komponerer sine egne melodier til salmene de dikter.

Pr. idag har vi 107 gassiske salmediktere i Fellessalmeboken. De har til sammen 354 salmer. 12 av disse er produkt av samarbeid mellom gassere og misjonærer. Av melodier komponert av gassere har vi 104. Dertil kommer 2 gassiske folketoner. Antallet komponister er 49 (29 av dem er forfattere både av tekst og melodi).

Av misjonærene har de engelske og norske utmerket seg som oversettere og diktere. Bare få av dem har komponert melodier. Noe som er interessant å merke seg, er at engelske og norske misjonærer stiller likt når det gjelder antall salmediktere (24). I antall salmer derimot vinner Norge med nesten dobbelt så mange. I tillegg kommer originalforfatterne fra de øvrige nordiske land. Våre norske pioner-misjonærer hadde med seg både danske og svenske sang- og salmebøker i tillegg til sine norske. Mye fint ble oversatt fra disse bøkene til gassisk. Særlig mye ble hentet fra Kingos Salmebok. Alt i første utgaven av Luthersk Salmebok fra 1875 ser vi dette. Den hadde 50 nummer. Av disse var 18 danske, 4 norske og 2 svenske oversettelser, dessuten 5 originalsalmes av norske misjonærer, altså over halvparten er fra de nordiske land.

I den nåværende Felles-protestantiske Salmeboken finner vi nesten samme forholdet. Av de 822 vanlige menighetssalmene er 346 fra de nordiske land. Dertil kommer 103 nordiske melodier. For oss nordboere er dette både forbausende og gledelig.

De som er interessert i nordiske salmediktere og komponister, vil sikkert spørre om hvilke av disse er representert i den gassiske salmeboken. Den følgende oversikten viser de viktigste bidragsyterne.

Danmark

Antall danske salmer er i dag steget til 62, fordelt på 18 diktere, hvorav 3 er kvinner. De som leder med flest salmer er: H. A. Brorson (20

salmer), Th. Kingo (12), N. F. S. Grundtvig (9), B. S. Ingemann (4), C. E. F. Weyse (3), Birgitte Boye (2), N. J. Holm (2). De 13 resterende har bare en salme hver. N. J. Holm har egentlig bare en salme: «Hvor salig er den lille flokk». Men 2 forskjellige misjonærer har oversatt den til gassisk. Dermed ble det 2 selvstendige salmer, som begge blir mye brukt.

Antall danske salmemelodier er 17. De er fordelt på 8 komponister + en folketone. De som leder med flest melodier er: H. O. C. Zinck (5 melodier), A. P. Berggreen (3), C. E. F. Weyse (3). Ellers har 5 komponister 1 melodi hver. Av norske melodier har vi 33, altså nesten dobbelt så mange som danske. Det skyldes Lindeman med hele 21 melodier.

Danske misjonærer som i senere år har arbeidet på Madagaskar er både glade og forundret over å finne så mange danske salmer i gassisk salmebok. Det samme gjelder danske gjester som har vært på korte besøk.

Norge

Av opprinnelig norske salmer finner vi bare 19. De er fordelt på 10 salmediktere, hvorav 3 kvinner. De som har flest er: J.N. Brun (5 salmer), W.A. Wexels (4), M.B. Landstad (3). De resterende 7 har bare 1 salme hver.

Listen over norske komponister blir da slik: L.M. Lindeman (21 melodier), Erik Hoff (3). De resterende 7 har 1 hver. Dertil kommer 2 norske folketoner.

Men, om vi har relativt få opprinnelig norske salmer i den gassiske salmeboken, kan vi glede oss over at norske misjonærer har tatt sitt monn igjen. De har vært både dyktige oversettere og fine tekstforfattere av egne originalsalmer. 249 salmer fordelt på 23 misjonærdiktere, hvorav 4 kvinner, må vel kalles en prestasjon av dimensjoner. Men også her finner vi at en del av salmene er blitt til ved samarbeid. Flere misjonærer har arbeidet med en og samme salme. Og til noen av dem har de fått hjelp av gassiske medarbeidere. 29 slike «samarbeidssalmer» finner vi blant de 249. De som har flest, er følgende: Chr. Borchgrevink (57 salmer), L. Dahle (36), J. Johnson (27), M.J. Meeg (25), Valborg Anderssen (23), O. Eilertsen (21), P. Nilsen-Lund (20), L. Stueland (16), O. Strand (9). De resterende 14 har 7 salmer og nedover til 1.

De fleste av misjonærenes salmer er oversettelser fra mange forskjellige land: Tyskland, England, Amerika, Frankrike m.fl. Dessuten er de fra forskjellige tider, fra oldtiden og like til vårt århundrede. Melodiene er også fra utrolig mange land. Foruten de gassiske og

nordiske finner vi melodier fra England, Tyskland, Frankrike, Italia, Hellas, Spania, Bøhmen, Nederland, Schlesien, Flandern, Sovjet og Amerika. Blant de reformertes salmer har vi også melodier fra India, Zululand og Israel m.fl.

Blant misjonærene har vi bare 2 komponister: P. Nilsen-Lund (7 melodier), Hans Buvarp (3), tilsammen 10 melodier.

Det er nokså sannsynlig at Nilsen-Lund har flere enn disse 7 melodiene. Men det er vanskelig å registrere dem, da han aldri ville sette navn under sine produkter. Bare ved én salme finner vi navnet hans. Men ved hjelp av hans gassiske elever og deres etterkommere fra Ambato, har salmebokkomitéen våget å sette hans navn på 6 andre melodier. De har mye felles i struktur og skiller seg fra andre salmel melodier. Men han har trolig flere, så det må fortsatt forskes.

54 kvinner fra forskjellige land har fått sine navn i den gassiske salmeboken, 49 diktere og 5 komponister. Blant dem er vår Valborg Andersen den mest produktive. Hun har 23 salmer, hvor av 13 er originale, 7 oversettelser, 2 bibelske salmer hentet fra Salmenes bok 23 og 32, og en salme sammen med den kjente gassiske presten Rajaobelona. Vi har all grunn til å glede oss over en slik salmeproduksjon fra en av våre første kvinnelige pionermisjonærer. Den som har flest salmer nest etter henne, er Lina Sandell med 7 salmer oversatt til gassisk. I alt har vi 17 navn fra de nordiske land på denne kvinnelisten.

Våre norsk-amerikanske misjonærkolleger på Madagaskar har også satt sitt preg på den gassiske salmeboken. De er jo halvvegs nordiske og bør tas med her. De er også så få at vi noterer dem alle: G. Torvik (10 salmer), R.C. Cartford (3), Emily Helland (1), Laura Peterson (1), og Gordon Ruud (9 melodier). Tilsammen er det 15 salmer og 9 melodier.

Sverige

Sverige er også godt representert i den gassiske salmeboken, om enn noe mindre enn Danmark og Norge. Vi har 17 salmer fordelt på 11 diktere, hvorav de 3 er kvinner: Lina Sandell har 7 salmer. 10 diktere har en salme hver, tilsammen 17. Av svenske melodier har vi forbausende mange: 32 melodier fordelt på 8 kjente komponister, hvorav 1 kvinne: Oscar Ahnfelt (6 melodier), fra «Pilgrims sanger» (10), fra Ahnfelts notesamling (1). 8 komponister har en melodi hver, og der er 7 folketoner.

De fleste svenske melodiene finner vi i den svenske noteboken «Pilgrims-sanger på vägen til det himmelska Sion», utgitt i 1859 av brødrene

Palmquist. Det ser ut til at både Nilsen-Lund og de andre pioner-misjonærene har brukt denne boken flittig. Flere andre gassiske salmer har også melodier fra den boken, men det er salmer, der man ikke har funnet fram til navnet på komponisten.

Finland

Finlands bidrag til den gassiske salmeboken er 2 melodier: «Stjerne-sangen» fra «Finlandia» av Sibelius og 1 karelsk folketone.

Island

Sagaøya har også tilknytning til den gassiske salmeboken. Den består ikke i noen sang oversatt fra islandsk. Derimot er en gassisk sang oversatt til islandsk. Det er en av de mest kjente gassiske martyrsangene. Oversetteren er Bjarni Eyolfsson. Hos ham fant Trygve Bjerkrheim den. Og så fikk vi den til Norge. I boken *Det er makt i de foldede hender* (1979) forteller T. Bjerkrheim hvorledes han første gang hørte sangen på Island sommeren 1947. Den var der tatt inn i sangheftet «Søngvar» og begynte med ordene «O, komid, allur hemsins her, og heidrid Gud, er skapad oss!» Det første verset var basert på en gassisk original, og Bjarni Eyolfsson hadde satt til 5 vers. Det første verset hadde han funnet i A. Thunems bok *Vekkelsen på Madagaskar*. Etterat Bjerkrheim oversatte sangen til norsk, fikk han høre av Madagaskarmisjonæren Undheim at originalteksten egentlig hadde 3 vers, og denne ble så utgangspunkt til Bjerkrheims nye oversettelse som bl.a. ble tatt med i den reviderte «Sangboken» og i «Salmer -73», og senere i «Norsk Salmebok».

Før jeg går til avslutning av denne artikkelen vil jeg nevne en del misjonærer som har vist spesiell interesse for gassisk hymnologi:

Fra gammel tid har vi Martin Julius Meeg som foruten sine 25 vakre salmer i den gassiske salmeboken, også skrev en artikkel i «*Nordisk Misjonstidsskrift*» (1905, s.259-270) om «Madagassisk salmehistorie». Noe senere kom John Stene med flere artikler, bl.a. «Salmer og sanger i våre madagassiske menigheter» i *Festskrift til Lars Dahles 75 års jubileum* i 1921.

Lars Johan Danbolt er kanskje den mest produktive når det gjelder artikler om gassisk salmesang. Han skrev om dette både på norsk, engelsk og gassisk. Her skal bare nevnes artikkelen om «Da den madagassisk-lutherske salmesang ble til» (*NOTM* 1947). Hans Buvarp som har 3 melodier i den gassiske Solfaboken, skrev om «Musikk i gassisk gudstjeneste» (*NOTM* 1967). Fridtjof Birkeli har i boken *Sønner av Sol-*

skinnspøya (1967) skrevet fine biografier om flere gassiske salmediktere. Ludvig Munthes bidrag angående gassisk Solfabok er allerede nevnt.

Av andre som har skrevet om liturgi og salmesang, kan nevnes Øyvind Dahl, som i boken *Madagaskar midt i brenningene* (1976) skriver om spenningen mellom de to kulturene gasserne står i. Kjetil Aano gir i boken *Mellom kors og fedregrav* (1984) et godt innblikk i gassisk kirke- og menighetssang. Og jeg selv har talt om den gassiske salmeboken på misjonærkonferansen i 1973 (se *NOTM* 1979). Videre forskning og arbeid i den gassiske salmebokkomiteen har gjort at noe av dette nok bør skrives om.

Hvordan har så gasserne tatt imot disse salmene fra nordiske land? Her har vi mange positive erfaringer. Vi har ikke inntrykk av at de nordiske salmene blir betraktet som et fremmedelement utenfra, men mer som en gave til den gassiske kirken. Ikke bare lutheranerne, men også de reformerte har tatt imot våre salmer med stor glede, ja til og med andre kirkesamfunn. Spesielt er Elvine Heedes «Den himmelske lovsang», oversatt av Valborg Anderssen, blitt populær. Den er til og med anerkjent og elsket hos katolikkene.

I denne sammenheng må jeg også tenke på Johan Halmrasts «O, salige stund uten like», oversatt av Ole Strand. Når vi sang den på salmebokkomiteen, måtte alltid gode gamle «Dada Samy» opp med lommetørkleet for å tørke bort tårene. «Slik er det alltid med meg når jeg synger denne sangen» pleide han å si. Hans fulle navn er Randrianandraina Samüel. Han er reformert lærer, salmedikter, komponist, organist og korleder. Nå er han pensjonist og ikke sterk av helse, men han står fortsatt på med å høyne sang- og musikklivet i sin menighet i Tananarive. Der brukte han ofte norske korsanger og ber stadig om nye. Jeg har nettopp sendt ham ca. 30 noter med slike sanger. Dette er bare en liten smakebit på gassernes holdning til sang og musikk fra oss i det høye nord. Mange flere eksempler kunne ha vært tatt fram.

Det er godt å fordype seg i den gassiske salmeboken, hva enten jeg synger fra den, leser i den, eller skriver om den. Men tro ikke at det bare er på grunn av det nordiske innslaget. Det har jeg tatt fram som et interessant fenomen som vi nordboere har grunn til å glede oss over. Min kjærlighet til den gassiske salmeboken favner alt som er med der fra de mange forskjellige land.

Når det gjelder den gassiske salmeproduksjonen, er det også mye som gleder. Her er det de lutherske salmedikterne jeg er mest kjent med, spesielt de mange prester og lærere fra Nilsen-Lunds musikk-skole på Ambato. En del av deres etterkommere som førte arven videre, var kolleger og gode venner av meg de 10 årene jeg hadde min arbeidsplass

på Ambato. For mange år siden skrev prost L.J. Danbolt en kronikk i «Dagen» om denne musikkskolen og fortalte da spesielt om dikterpresten Johanesa (ca. 1880-1914). «Han raget over dem alle», skrev han, «ja, han overgikk endog sin store læremester Nilsen-Lund». Danbolt betenkte seg ikke på å si at Madagaskars største salmedikter var Johanesa. Han har 7 vidunderlige salmer, som synges om og om igjen uten å bli «gamle».

I arbeidet med den Felles-protestantiske Salmeboken har jeg fått lære mye om de reformerte salmedikterne. Det er også mye fint å hente hos dem. Her er det presten Andrianaivoravelona fra det forrige århundre (1835-1897) som med sine 37 salmer har imponert meg mest. Han var nær slektning av kongehuset, men hadde også nærkontakt med de kristne som ble hardt forfulgt av «den blodige» dronning Ranavalona. Trass i at han hørte til kongefamilien, ble også han forfulgt og måtte flykte sørover til Fianarantsoa for å berge livet. Da martyrtiden var slutt i 1861 og de engelske misjonærene kom tilbake, fikk han utdanne seg til prest. Han ble en av de betydeligste gassiske prestene i hovedstaden på den tiden, og ble derfor innvalgt i Bibelrevisjonskomiteen. Sammen med vår Lars Dahle var han en av støttene der. I de 14 årene komiteen arbeidet, forsømte han ikke en eneste gang! Og minnet hans lever fortsatt i våre protestantiske menigheter, ikke minst gjennom hans 39 vakre salmer. Sønnen som også fikk sin fars navn, gikk i farens fotspor og ble både prest og salmedikter. Han har 16 fine salmer.

Selv om det faller utenom mitt egentlige emne i denne artikkelen, nevner jeg likevel litt om de gassiske salmedikterne. Idag er de økt veldig i antall. En del av disse yngre nålevende dikterne kjenner jeg. Jeg har lagt merke til at ikke så få av salmene deres er falt i god jord og blir mye sunget omkring i menighetene. Derimot er det også mange vi sjelden hører. Bare fremtiden vil vise hvor mange av disse har livets rett.

Nye misjonærnavn finner vi ikke lenger. Misjonærer oversetter ikke norske salmer til gassisk idag. Men noen går den omvendte vegen og oversetter fra gassisk til norsk!

Jeg har en samling på ca. 40 slike salmer. 5 av disse er funnet verdige til å tas inn i den nye norske «Sangboken». 2 av disse er også med i «Salmeboken». Her skiller også Norge seg ut fra de andre land som driver misjon på Madagaskar. Selv ikke England har noe liknende. Det er helst misjonærer som har oversatt til norsk. Den som har gitt oss flest oversettelser i nyere tid er Hermann Sagstad, og han har fått en av sine inn i «Sangboken». Også andre har oversatt til norsk, men da ved hjelp av misjonærer.

Før var det vi som ga gasserne salmer. Nå får vi salmer tilbake fra dem. Det gleder meg hver gang jeg merker interesse for dette gassiske innslaget i våre norske sang- og salmebøker. Denne gjengaven fra vår søsterkirke der ute bør vi sette pris på. Vi må lære dem, synge dem og takke for dem, slik som gasserne på sin side viser takknemmelighet for salmeskatten de har fått fra oss. Og sammen med dem skal vi la takken gå til Ham som vi synger om i biskop Smemos oversettelse av legen Ratovondrahety's mektige Kristus-salme:

Jesus, i dag, i morgen
Den samme som i går.
Evig og uforandret
Din trofasthet består!
Høyt ved din Faders side
Du ber for dem du har kalt.
Jesus, ja, deg alene
Vi takker for alt, for alt!

Ingrid Margrethe Aasen, f.Olsen, f.1910, artium 1929, Misjonsskolen for kvinner 1930-32, språkstudium i Frankrike 1932-33. Misjonær (NMS) på Madagaskar 1933-1945, 1953-1974, i hjemmearbeidet 1946-50. 1980-86 forskning om de gassiske salmers opprinnelse, og fremdeles oppdrag for den gassiske salmebokkomite. Har oversatt Fredrik Wisløffs *Hvil eder litt* til gassisk, og forøvrig skrevet og systematisert stoff om gassisk salmediktning.

Nordic contributions to Madagascan hymnals

The article traces the authors and composers from Nordic countries who contributed to the development of hymnals in Madagascar, primarily in the Lutheran churches, but also in Reformed tradition. The contribution from indigenous Madagascan hymns to Nordic hymnology is also depicted.